

Arbråskolan
Elevvägen 3
820 10 Bollnäs

2010-05-20
1 (21)
Dnr: 40-2009:1774

Kvalitetsgranskning av Arbråskolan i Bollnäs kommun

Skolinspektionens beslut

Skolinspektionen har genomfört en granskning av undervisningen i Arbråskolan. Syftet har varit att bedöma kvaliteten i undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen gällande läsprocessen. Granskningen har omfattat skolornas årskurser 4-6. Skolinspektionen har granskat om:

- skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen i svenskämnet och i de naturorienterande ämnena
- skolan genomför undervisning i svenska och i de naturorienterande ämnena i sådana kommunikativa sammanhang som främjar elevernas kontinuerliga läsutveckling

I begreppet läsprocessen i undervisningen ingår i denna granskning att eleverna får möjlighet att läsa, tala, lyssna och skriva med syfte att utvecklas så långt som möjligt i sin läsutveckling. De kommunikativa sammanhangen handlar om att samtliga elever ges möjlighet att uttrycka sina reflektioner och erfarenheter av lästa texter i ett socialt sammanhang.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- skolans resultat i ämnet svenska följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen

- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
- eleverna möter olika slags texter
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
- skolans resultat i naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionen bedömer att skolan uppvisar regelbrister och att rektorn behöver vidta åtgärder så att:

- lärarna upprättar skriftliga omdömen i svenska och de naturorienterande ämnena
- skolans pedagogiska personal har utbildning för den undervisning de i huvudsak bedriver

Skolinspektionen följer upp de bedömningar som granskningen resulterat i. Senast inom tre månader från dagen för beslutet, dvs. den 20 augusti 2010, ska Arbråskolan lämna en redovisning till Skolinspektionen i Stockholm. Redovisningen ska beskriva vilka åtgärder skolan vidtagit och en plan för det fortsatta arbetet.

Rektorn har tagit del av och givits möjlighet att lämna synpunkter på sakuppgifter i rapporten. Övriga skolrelaterade regelbrister som eventuellt framkommit vid granskningen har rapporterats muntligt till rektorn. Skolinspektionen kommer också att följa upp dessa regelbrister vid nästa tillsyn.

Skolinspektionens granskning av Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4 - 6 i Arbråskolan i Bollnäs kommun

Bakgrund

Skolinspektionen har genomfört en kvalitetsgranskning av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen avseende läsprocessen för årskurserna 4-6. Granskningen har berört 31 skolor i 24 kommuner under perioden oktober till december 2009. Av de 31 skolorna är 27 kommunala och 4 fristående skolor. Arbråskolan i Bollnäs kommun ingår i denna granskning. Skolinspektionens övergripande iakttagelser och slutsatser från granskningens samtliga berörda skolor redovisas i Skolinspektionens rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

Övergripande information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens webbplats (<http://www.skolinspektionen.se/Kvalitetsgranskning/>).

Kvalitetsgranskningens syfte

Den här granskningen syftar till att undersöka om skolan främjar alla elevers läsutveckling genom att skolan använder läsprocessen aktivt i undervisningen. Granskningen ska också undersöka om eleverna får möjlighet att utvecklas i ett kommunikativt sammanhang – dvs. att eleverna får ge uttryck för sina reflektioner och erfarenheter av texter i ett socialt sammanhang. Brister i de berörda skolorna ska uppmärksammas så att skolorna kan förbättra undervisningen när det gäller läsprocessen, med högre målpuppfyllelse som följd.

Bakgrunden till denna granskning är att forskning och andra utvärderingar har pekat på försämringar över tid gällande läsprocessens del i undervisningen. De försämringar som framkommit handlar bland annat om hur undervisningen utformats. Dessutom har förutsättningarna för en undervisning av god kvalitet ifrågasatts. Slutligen har elevers resultat i relation till deras läsning blivit sämre.¹

Granskningens bedömningsområden presenteras nedan. Därefter redogörs för de bedömningar och iakttagelser som Skolinspektionen gjort av Arbråskolan. Inledningsvis bedöms undervisningen i svenskämnet och därefter följer en bedömning av skolans undervisning i de naturorienterande ämnena. Samtliga områden och kriterier bedöms. I de fall där Skolinspektionen anser att åtgärder behöver vidtas från skolans sida framkommer detta i strecksatser under bedömningstexten. Skolinspektionens bedömningar grundar sig i författningsstöd såväl som forskningsstöd. Tillsammans utgör de under-

¹ För ytterligare bakgrund med tillhörande referenser, se Skolinspektionens övergripande rapport "Läsprocessen i svenska och naturorienterande ämnen, årskurs 4-6".

lag för hur skolan bör arbeta med läsprocessen i undervisningen. Det författnings- och forskningsstöd som granskningen vilar på återfinns som bilaga till detta beslut.

De bedömningar som Skolinspektionen har gjort utgår från analyser av olika dokument från skolan. Vidare har en enkät till de lärare som undervisar i svenska och naturorienterande ämnen i årskurs 4-6 använts. Två inspektörer har besökt skolan i fyra dagar och intervjuat rektorn/rektorer, lärare och elever. Dessutom har inspektörerna genomfört klassrumsobservationer. Besöket på Arbråskolan gjordes den 17-20 november 2009.

Bedömningskriterier

Skolinspektionen bedömer undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån följande bedömningsområden och kriterier:

1. *Organisation av undervisningen:*
 - skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
 - skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna
2. *Bearbetning av och kommunikation kring texten:*
 - eleverna möter olika slags texter
 - texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
 - lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
 - eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen
 - varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms
3. *Miljö och förutsättningar för undervisningen:*
 - skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
 - skolans resultat i ämnet svenska och naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
 - lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Arbråskolan

Arbråskolan ligger i Bollnäs kommun och innefattar förskola, förskoleklass samt årskurserna 1-9. Förskoleklass och årskurserna 1-2 bildar ett arbetslag, årskurserna 3-5 samt årskurserna 6-9 ett arbetslag. Skolan har sammanlagt 438 elever, varav 100 elever återfinns i årskurserna 4-6. Skolans rektor ansvarar för verksamheten.

Läsprocessen i svenska

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att organisationen av undervisningen i svenska till viss del möjliggör kommunikation och samarbete kring texter. En stor del av undervisningen är dock individualiserad där lite samtal och samarbete sker och därför bedömer Skolinspektionen att möjligheter till kommunikation och samarbete bör utvecklas. Vidare bedömer Skolinspektionen att elevernas delaktighet i planering av undervisningen bör öka så att elevernas intressen och behov tillgodoses i högre utsträckning.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar undervisningen så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete
- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

I undervisningen i svenska sker kommunikationen i stor utsträckning mellan lärare och eleverna i helklass. Det är vanligt att ett samtal kring en text sker genom att läraren ställer frågor och eleverna svarar. Kommunikation mellan elever i par- eller grupparbeten förekommer i varierande grad i undervisningsgrupperna. I en stor del av undervisningen arbetar eleverna enskilt med ett särskilt individanpassat material.

Elever deltar inte i planeringen av innehållet i undervisningen. Däremot diskuterar lärare och elev hur arbetet ska genomföras. Lärare poängterar att det är viktigt att eleverna får arbeta med den nyaste tekniken som finns tillgänglig på skolan.

Bearbetning av och kommunikation kring texten*Skolinspektionens bedömning*

Skolinspektionen bedömer att eleverna på Arbråskolan möter olika slags texter i undervisningen. Däremot bedömer Skolinspektionen att texterna i större grad bör anpassas till elevens utvecklingsnivå. Särskilt bör skolan uppmärksamma såväl låg- som högpresterande elevers rätt till utmaningar.

Skolinspektionen bedömer vidare att arbetet med att skapa förförståelse till texter behöver utvecklas. Av särskild vikt i detta arbete är att lyfta elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter.

Skolinspektionen bedömer även att bearbetning av texter behöver utvecklas till att i större utsträckning även omfatta träning i att identifiera budskap, jämföra texter, förutse händelseförlopp och att värdera texter.

Skolinspektionen bedömer att kommunikation, där elever får ställa frågor och i annan gestaltsform ge uttryck för sina tankar sker i viss mån, men att denna del av bearbetning av text behöver utvecklas till att omfatta alla elever.

Bedömning av elevernas läsutveckling görs på Arbråskolan, men det upprättas inga skriftliga omdömen vilket måste åtgärdas.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten
- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionen bedömer att skolan uppvisar regelbrister och att rektor behöver vidta åtgärder så att:

- lärarna upprättar skriftliga omdömen i svenska

Skolinspektionens iakttagelser

Eleverna möter olika texter, som lärobokstext, skönlitterära texter och faktatexter i svenskundervisningen. De texter som eleverna läser i svenskämnet är texter som ingår i ett särskilt individanpassat material, i läromedel eller skönlitterära texter. Eleven väljer själv sin skönlitterära "bänkbok", men de övriga texterna väljs för det mesta av lärare

eller ingår i ett läromedel. Anpassningen till den enskilda elevens utvecklingsnivå varierar. Det individanpassade materialet arbetar eleven själv med. De starka läsarna upplever texterna som lätta. I skolbiblioteket får eleverna god hjälp att välja en bok efter intresse och svårighetsgrad. Elevernas egenproducerade texter används ibland i undervisningen.

Det vanligaste sättet att läsa en ny text är, enligt eleverna, tyst läsning eller högläsning av läraren. Läsning för varandra i grupp förekommer också. Enligt lärarna sker en viss individualisering också genom att svaga läsare får hjälp av starkare läsare i klassen eller av läraren.

Förförståelse inför läsning av en text sker i varierande grad och på olika sätt i klasserna. Vanligt i samtliga klasser är att läraren sammanfattar innehållet i texten i helklass och förklarar nya ord. Dessa väljs då ut av läraren. Förberedelsen kan även bestå i att lärare och elever diskuterar förhållandet mellan bild och text i en tidningstext. När det gäller läsning av egen "bänkbok" påpekar lärarna att inlevelsen i boken är det viktigaste och att det därför inte görs något särskilt arbete före själva läsningen. Om läraren läser en gemensam bok förbereder läraren läsningen genom att eleverna sammanfattar det som hänt under förra läsningen. Det ges ibland utrymme för elevernas frågor och kommentarer, detta görs dock inte alltid i alla klasser. I arbetet med att skapa förförståelse lyfts elevernas erfarenheter sällan upp för att utgöra en utgångspunkt för bearbetningen av texten.

Bearbetning med syfte att fördjupa elevernas förståelse görs, enligt lärarna, genom att läraren går igenom innehållet i texten och att eleverna enskilt svarar på frågor. Elevernas bild av undervisningen är att läsning av text med tillhörande frågor är den vanligaste formen av bearbetning och att läraren stödjer de elever som behöver. Bilder som finns i läroböcker och i skönlitterära böcker och deras funktion i böckerna diskuteras i klassen. I de yngre åldrarna får eleverna också göra egna bilder för att åskådliggöra sin förståelse. Ibland kan särskilt lässvaga klasser se på film för att underlätta förståelsen. Bearbetning som syftar till identifiera budskapet och jämföra med andra texter samt tala om textens syfte görs i mer begränsad utsträckning.

Beroende på klass och samtalsklimat förekommer samtal kring texter, enligt lärare och elever, i olika utsträckning. Lärare menar att elevernas åsikter och erfarenheter är viktiga att ta med i bearbetningen av texten och att detta oftast görs genom att ta upp elevfrågor för samtal i helklass, eller genom att låta elever samtala om sina associationer i mindre grupper. Vid gruppsamtal lyssnar läraren först för att sedan lyfta någon specifik fråga i helklass. I undervisningen i svenska förekommer det att lärare diskuterar styrkor och svagheter i elevernas egna texter. Däremot är inslag där eleverna medvetet får träna olika lässtrategier eller olika kännetecken, gällande språk och form, för olika texttyper ovanliga. I Arbråskolan används ett läsförståelsematerial där olika lässtrategier, som beskriva, analysera och värdera, tränas. Eleverna arbetar enskilt med uppgif-

terna i nämnd ordning, vilket har som följd att alla elever inte får arbeta lika mycket inom de olika nivåerna.

Lärarna bedömer elevernas läsförmåga genom diagnoser och nationella prov. Eleverna görs medvetna om sin läsutveckling under utvecklingssamtal och genom olika skrivuppgifter de genomfört. Dock saknas skriftliga omdömen i årskurserna 4-6 om elevernas kunskapsutveckling i förhållande till målen i svenska. Bedömningen av elevernas nationella prov i årskurs 3 och 5 görs gemensamt av de undervisande lärarna och resultaten analyseras i arbetslaget.

Arbetslaget är, enligt skolledning, forumet för att öka samverkan mellan årskurserna och ämnena samt för att skapa en samsyn och stärka arbetet med elevernas läsförståelse.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att den fysiska miljön stödjer läsprocessen i undervisningen med god tillgång till litteratur, gott samarbete med skolbibliotekarien och läsmiljöer i skolan.

Skolinspektionen bedömer att elevernas resultat inte följs upp och utvärderas på skolenivå samt att samverkan mellan årskurserna med inriktning mot läsprocessen behöver utvecklas.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i ämnet svenska med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolans resultat i ämnet svenska följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionen bedömer att skolan uppvisar regelbrister och att rektor behöver vidta åtgärder så att:

- skolans pedagogiska personal har utbildning för den undervisning de i huvudsak bedriver

Skolinspektionens iakttagelser

Arbråskolan har i skolbyggnaden tillgång till ett bibliotek med god tillgång på litteratur för olika åldrar. Elever och lärare är mycket positiva till sitt bibliotek och sin bibliotekarie. Biblioteket har begränsat öppethållande. Bibliotekarie och skolans lärare har sedan länge ett nära samarbete som innehåller boksamtal och hjälp med särskilda temaarbeten i skolan. I biblioteket finns också ett särskilt datarum med ett större antal datorer. Dessa används företrädesvis av årskurs 6-9.

I några klassrum finns lådor med skönlitterära böcker och ett fåtal faktaböcker. Elevtexter finns uppsatta i något klassrum. I ett klassrum har eleverna tillgång till grupprum där de kan läsa och även till särskilda läsplatser i klassrummet.

De lärare som undervisar i årskurserna 4 och 5 fungerar som klasslärare och har pedagogisk utbildning för ämnet svenska. Från och med årskurs 6 undervisas eleverna av ämneslärare, vilka även de har utbildning i ämnet.

Samverkan kring resultat av diagnoser och nationella prov sker i arbetslaget. Däremot är samverkan mellan årskurserna i skolan och utveckling av undervisningen i svenska med inriktning på arbetet med läsprocessen svag. Det finns inte heller någon samverkan, i form av exempelvis nätverk, med andra skolor i kommunen.

I skolans kvalitetsredovisning finns ingen sammanställning eller analys av resultat av de nationella ämnesproven angående elevernas läsutveckling i förhållande till de nationella målen. Enligt rektorn sker uppföljning främst i årskurserna 1-3. I kommunen finns även en central grupp som arbetar med utvärdering av resultat av de nationella ämnesproven.

Läsprocessen i naturorienterande ämnen

Organisation av undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att organisationen av undervisningen i de naturorienterande ämnena ger möjlighet till kommunikation och samarbete genom arbete i olika gruppkonstellationer.

Skolinspektionen bedömer vidare att elevernas delaktighet i planering och genomförande av undervisningen bör utvecklas så att den i större utsträckning anpassas till elevernas intressen och behov.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolan organiserar och genomför undervisningen i samverkan med eleverna

Skolinspektionens iakttagelser

Undervisningen i de naturorienterande ämnena organiseras olika beroende på vilket material och arbetssätt läraren använder. I fysik och kemi används ett särskilt material som är inriktat på ett undersökande arbetssätt, där eleverna arbetar i par eller i grupp. Elevernas delaktighet i planeringen är begränsad. Inom biologiämnet får eleverna påverka val av fördjupningsarbete t.ex. fågelart.

Bearbetning av och kommunikation kring texten

Skolinspektionens bedömning

Eleverna i Arbråskolan möter texter i mindre utsträckning i de naturorienterande ämnena eftersom undervisningen är inriktad på ett undersökande arbetssätt. Skolinspektionen bedömer att det finns utrymme för arbete med fler texter inom de naturorienterande ämnena och att dessa bör anpassas till elevernas kunskapsnivå.

Skolinspektionen bedömer att det finns en skillnad mellan ämnena i de naturorienterande ämnena och undervisningsgrupp i arbetet med förförståelse och att skolan därför bör utveckla arbetet med förförståelsen så att den omfattar alla elever och alla ämnen.

Skolinspektionen bedömer att bearbetning av text behöver utvecklas så att även förmågor som att jämföra och värdera texter tränas samt att läraren tar upp vad som kännetecknar olika texttypers form och språk i undervisningen.

Skolinspektionen bedömer att elever ges olika utrymme beroende på ämne och undervisningsgrupp för samtal där deras frågor och funderingar kring texten lyfts. Kommunikation kring texter behöver därför utvecklas så att detta moment omfattar alla ämnen och undervisningsgrupper.

Skolinspektionen bedömer att uppföljning av de naturorienterande ämnena sker, däremot finns ännu inga skriftliga omdömen utarbetade.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- eleverna möter olika slags texter
- texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå
- lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten

- eleverna bearbetar och kommunicerar kring texter i undervisningen

Skolinspektionen bedömer att skolan uppvisar regelbrister och att rektor behöver vidta åtgärder så att:

-lärarna upprättar skriftliga omdömen i de naturorienterande ämnena

Skolinspektionens iakttagelser

I de naturorienterande ämnena förekommer textläsning i liten omfattning. Främst sker läsning av text i ämnet biologi. I fysik och kemi används de texter som finns i det material som används, vilket företrädesvis är instruktionstext.

De texter som lärarna använder i de naturorienterande ämnena är i liten utsträckning, anpassade till elevernas läsutvecklingsnivåer. Läraren väljer ofta samma text för alla. Om läraren bedömer att texten är svår sker en anpassning genom att läraren lägger mera tid vid förförståelsen eller genom att ge extra hjälp till lässvaga elever. Vid fördjupningsuppgifter kan dock eleven söka egna texter med hjälp av lärare eller skolans bibliotekarie. Elever uttrycker vid intervjuer att texterna är lagom svåra, men även att det finns en önskan att ibland få svårare texter.

Läsning av en text sker högt av läraren om han/hon bedömer denna vara svår att förstå. Vanligast är annars att eleverna läser texten tyst för sig själva och att de frågar läraren om de inte förstår något. Läraren kan även stödja lässvaga elever när den övriga gruppen läser texten tyst. Detta förekommer oftare inom biologin i årskurs 6, där texterna är svårare och längre. Elever läser därefter texten flera gånger tyst för att försäkra sig om att de förstått innehållet. I någon klass läser eleverna även texten i par för varandra.

Den viktigaste förförståelsen byggs upp genom lärarens återkoppling till den senaste lektionen. Vidare förbereder läraren eleverna genom att gå igenom nya ord som finns i instruktion respektive text och genom att eventuellt göra illustrationer på tavlan. Detta kan inledas med ett samtal med eleverna för att få reda på vilka ord de använder. Ibland vidgas samtalet även till andra områden, exempelvis genom frågeställningar som hör till det aktuella ämnet. I vissa fall görs också tankekartor för att skapa tydlighet och struktur av elevernas tidigare kunskaper.

Bearbetning av de texter som eleverna möter sker på olika sätt och i olika grad i undervisningsgrupperna och i ämnena. När eleverna bearbetar olika texter inom biologin görs det vanligen genom att de besvarar frågor till texten enskilt, men ibland också i par. Vanligt är även att läraren går igenom innehållet i texten, skriver det viktigaste på tavlan som eleverna därefter skriver i sina skrivhäften. I biologi gör eleverna fördjupningsarbeten exempelvis om fåglar. Eleverna skriver då ner fakta efter lärarens direktiv och sammanställer den sedan till en löpande text. Lärarna ger därefter respons på vad eleverna har skrivit. I bearbetning av text tar lärare inte upp vad som kännetecknar texters form och struktur inom no-ämnena. Ej heller bedömer lärare elevtexters kvalitet.

Kommunikation kring texter, där elevernas erfarenheter och åsikter lyfts upp, sker ibland i klasserna och då företrädesvis i helklass. Eleverna berättar att detta kan ske både när ett arbetsområde inleds och under tiden man arbetar med ett arbetsområde. Ett exempel på ett sådant område är elektricitet.

I samtal i klassen förekommer det att lärare och elever tillsammans muntligt sammanfattar, identifierar budskapet i och drar slutsatser av det lästa eller den genomförda laborationen. Innan eleverna startar en laboration i fysik och kemi får de gissa vad som kommer att hända d.v.s. förutsäga resultatet. Detta ingår i det arbetssätt som materialet förespråkar och görs inte inom biologi. I biologin tränas elever i att sammanfatta fakta genom att skriva egna sammanfattande texter. Genom frågor till texter och genom samtal i klassen får eleverna även identifiera budskapet i texten.

Bedömning och resultatuppföljning sker genom diagnoser, nationella ämnesprov och elevarbeten. Lärarna använder inte kunskapsprofiler i de nationella proven för årskurs 5 för att beskriva elevens läsutveckling. Någon bedömning av elevernas läsförståelse och dess betydelse för elevens måluppfyllelse i de naturorienterande ämnena har inte gjorts och lärarna tar inte upp detta perspektiv under utvecklingssamtal. Eleverna säger att de "märker" om de blivit bättre på att läsa. De förstår fler ord, kan läsa långa ord och de märker att det "flyter" bättre. Eleverna berättar också att läraren kan säga ett förbättrat sin läsförmåga, dock inte i förhållande till några mål.

Lärarna har just inlett ett utvecklingsarbete kring bedömning, där även nationella kursplanernas mål och skolans individuella utvecklingsplaner ingår. Alla årskurserna 4-6 har inte skriftliga omdömen som beskriver elevens kunskapsutveckling i förhållande till de nationella målen i de naturorienterande ämnena.

Miljö och förutsättningar för undervisningen

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att skolans fysiska miljö behöver utvecklas gällande boktillgång och böckers tillgänglighet för att stödja läsprocessen i de naturorienterande ämnena.

Vidare bedömer Skolinspektionen att skolan inte följer upp och utvärderar resultaten i årskurserna 4-6 i de naturorienterande ämnena.

Skolinspektionen bedömer även att skolan behöver förstärka samverkan och kompetensen bland lärarna med inriktning mot läsprocessen.

Skolinspektionen bedömer att rektorn och lärarna behöver genomföra åtgärder för att höja undervisningskvaliteten i de naturorienterande ämnena med inriktning mot läsprocessen så att:

- skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen
- skolans resultat i naturorienterande ämnen följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen
- lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen

Skolinspektionen bedömer att skolan uppvisar regelbrister och att rektor behöver vidta åtgärder så att:

- skolans pedagogiska personal har utbildning för den undervisning de i huvudsak bedriver

Skolinspektionens iakttagelser

I Arbråskolan finns ett rikt utrustat skolbibliotek som är tillgängligt för elever och lärare. Där finns främst skönlitterära böcker. I skolan finns även ämnesrum med faktaböcker inom de naturorienterande ämnena. Bibliotekets datarum används dock sällan av årskurserna 4-6 i no-ämnena.

Undervisningen i de naturorienterande ämnena på skolan bedrivs av lärare med pedagogisk utbildning med inriktning matematik och naturorienterande ämnen. I årskurserna 1-5 organiseras skolan enligt ett klasslärarsystem och i årskurserna 6-9 enligt ett ämneslärarsystem.

Samtal kring kursplaner och metodik kan förekomma i arbetslagen, men intrycket efter kvalitetsgranskningen är att samverkan för att skapa en progression och samsyn i ämnet sker i liten utsträckning mellan årskurserna. Lärarna beskriver även att det finns ett behov av kompetensutveckling inom området "elevers läsutveckling i naturorienterande ämnen".

Rektorerna följer upp skolans resultat i de naturorienterande ämnena i årskurs åtta och nio genom betygskonferenser, dock inte i kvalitetsredovisningen. På skolnivå görs ingen uppföljning av elevernas resultat i naturorienterande ämnena i årskurs 4-6.

I ärendets slutliga handläggning har utredarna Andreas Dahlkvist och Lena Stadler deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Bertil Karlhager
Enhetschef

Marita Bergman
Undervisningsråd

Kopia till: Bollnäs kommun

Bilaga 1**Bedömningsunderlag**

Den konkreta granskningen och de beslut som Skolinspektionen har fattat utgår från tre bedömningsområden med fokus på läsprocessen: *skolans organisation av undervisningen, skolans bearbetning av och kommunikation kring texten* samt *skolans miljö och förutsättningar för undervisningen*. Dessa kommer från författningstexter och aktuell forskning samt Skolverkets tidigare granskning av läs- och skrivprocessen. Inom de tre områdena har sedan ett antal bedömningskriterier fastställts från Skolinspektionens sida och utgjort grunden för de skolbeslut som formulerats för de 31 skolor som ingått i granskningen.

Skolans organisation av undervisningen

För att bedöma skolans organisation av undervisningen i svenska och naturorienterande ämnen utifrån fokus på läsprocessen har Skolinspektionen utgått från två kriterier. Det första handlar om att *undervisningen ska organiseras så att eleverna ges möjlighet till kommunikation och samarbete*. Alla elever ska, enligt författningstext, "få rika möjligheter att samtala, läsa och skriva för att utveckla och få tilltro till sin språkliga förmåga". En viktig aspekt är att språket utvecklas i ett socialt samspel med andra.² Utifrån forskning utgår kriteriet från vikten av en så kallad flerstämmig språkmiljö – det vill säga att alla elevers röster ska göras hörda i tal och skrift.³ En aktiv lärare skapar möjligheter till kommunikation och samverkan mellan lärare och elever samt mellan eleverna. Exempel på detta är att eleverna får arbeta i olika gruppkonstellationer. När en ny text ska läsas är det viktigt att eleverna får göra detta på olika sätt, genom läsning i helklass, grupp/par, genom såväl högläsning som tyst läsning.⁴

Det andra kriteriet handlar om att *undervisningen organiseras och genomförs i samverkan med eleverna*. Bedömningsstödet för detta är att läraren ska utgå från att eleverna kan och vill ta ett personligt ansvar för sin inläring samt i undervisningen utgå från varje individs erfarenheter och tänkande. Enligt skollagen ska alla i skolan verka för att de demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig, ska omfatta alla elever.⁵ Elevers motivation till vidare läsning ökar om de ges möjlighet att välja egna texter.⁶

Skolans bearbetning av och kommunikation kring texten

Bedömningsområdet skolans bearbetning av och kommunikation kring texten är granskningens kärna och innehåller flera av de kriterier som fokuserar på undervis-

² Lpo 94, Kursplanen i svenska.

³ Dysthe (1996).

⁴ Se Dysthe (1996), Liberg (1993), Liberg (1996), Liberg (2006), Wiksten Folkeryd - af Geijerstam - Edling (2006).

⁵ Lpo 94, 2.2

⁶ se Molloy (2002), Fast (2007), Olin-Scheller (2006), Smidt (1989).

ningskvaliteten när det gäller själva läsprocessen. De kriterier som utgjort granskningens underlag handlar om att *eleverna möter olika slags texter, texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå, lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten, eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen och varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms.*

Bedömningsunderlaget för kriteriet *eleverna möter olika slags texter* är att eleverna ska utveckla sin förmåga att läsa, förstå, tolka och uppleva texter av olika slag, enligt kursplanen i svenska. I de naturorienterande ämnena ska eleverna, enligt kursplanens mål att uppnå i årskurs 5, ha inblick i olika sätt att göra naturen begriplig. Det innebär dels ett naturvetenskapligt sätt med dess systematiska observationer, experiment och teorier, dels det sätt som används i konst, skönlitteratur, myter och sagor.⁷ För att utveckla sin förmåga att förstå texter är det av stor vikt att eleven får möta olika slags texter, skrivna för olika syften.

För kriteriet *texterna väljs utifrån elevens utvecklingsnivå* utgår Skolinspektionens bedömning från att lärarna ska organisera och genomföra arbetet så att eleverna utvecklas efter sina förutsättningar. Samtidigt ska eleverna stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga.⁸ I forskning framgår att texterna bör väljas efter elevens utvecklingsnivå d.v.s. även ge utrymme för mera krävande texter för att ge förutsättningar för utveckling.⁹

För kriterierna *lärarna förbereder läsning genom att ge eleven förförståelse till texten* och *eleverna bearbetar texter och kommunicerar kring texter i undervisningen* bedömer Skolinspektionen utifrån att undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar förmågan att utnyttja olika möjligheter för att hämta information. De ska tillägna sig kunskap om mediernas språk och funktion samt utveckla sin förmåga att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap. Eleverna ska kunna anpassa läsningen och arbetet med texten till dess olika syften. Svenskämnet utvecklar tillsammans med andra ämnen i skolan elevernas kommunikationsförmåga, tänkande och kreativitet. Enligt läroplanen ska varje elev utveckla ett rikt och nyanserat språk. Skolan ansvarar för att varje elev behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift.¹⁰

Enligt kursplanen för de naturorienterande ämnena ska eleverna utveckla ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till egna och andras resonemang med respekt och lyhördhet för andras ställningstaganden.¹¹

I forskning framkommer att arbetet med förförståelsen av en text ska hjälpa eleverna att förstå en text. Den är viktig för själva läsningen och även för den tankemässiga bear-

⁷ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

⁸ Lpo 94.

⁹ Se Vygotskij (2001), Appleyard (1990).

¹⁰ Lpo 94.

¹¹ Kursplanen för de naturorienterande ämnena.

betningen av texten. I arbetet med att skapa förförståelse är det också väsentligt att elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter lyfts upp och att texten sätts in i ett meningsfullt sammanhang.¹²

När läraren/eleven ska läsa en ny text är det betydelsefullt att hon/han gör det på olika sätt; läsning för hela klassen, läsning i grupp/par, högläsning och tyst läsning. Högläsning är viktigt i klassrummen, både av lärare och av elever i smågrupper.¹³

Genom bearbetningen av texten ska eleven erhålla en djupare läsförståelse av texten, där elevens kunskaper och erfarenheter ska utvecklas och fördjupas. Bearbetningen rör både textens innehåll och struktur. I en bearbetning av textens innehåll bör utrymme ges för läraren och eleven att sammanfatta innehållet, identifiera budskapet, jämföra texten med andra texter, generalisera, förutse händelseförloppet och värdera texten. I en bearbetning av texters struktur ska eleven få en större medvetenhet om textens syfte, stil och mottagare.¹⁴

För att utveckla sin medvetenhet kring att det finns olika texttyper och olika sätt att läsa bör eleven ges möjlighet att möta olika texter och använda sig av olika lässtrategier. Det är även väsentligt att göra eleverna medvetna om olika texttypers kännetecken i form och språk samt att diskutera vad som är en god respektive mindre god text.¹⁵

Samtalet har stor betydelse för att utveckla förmågan att läsa. I ett textsamtal ges eleverna möjlighet att återberätta och beskriva innehållet, ställa frågor kring innehållet och göra förutsägelser om vad som kan hända. I samband med att de läser och samtar om en text blir elevens tankar formulerade. I en språkmiljö som främjar läsutveckling är det centralt att det finns utrymme för olika uttrycksformer som exempelvis samtal, bildskapande och drama. De olika uttrycksformerna bör ge eleverna utrymme att på olika sätt uttrycka erfarenheter och åsikter om texters innehåll och därmed fördjupa sin textförståelse.¹⁶ Skrivandet är också en central del för att eleverna ska få uttrycka vad de tänker.¹⁷

I kriteriet *varje elevs kunskapsutveckling gällande läsning utvärderas och bedöms*, ingår att utgångspunkten för bedömningen av elevernas kunskapsutveckling i svenska och de naturorienterande ämnena är de mål och kriterier som fastställs i de nationella kursplanerna. Till stöd för bedömningen ska lärare även använda de nationella ämnesproven i svenska i årskurserna 3, 5 och 9. En dokumentation av elevens kunskapsutveckling i ämnet svenska och naturorienterande ämnen görs i elevens individuella utvecklingsplan med skriftliga omdömen. Denna ska ge information om hur långt eleven har kommit i sin utveckling i förhållande till de nationella målen och den lokala pedago-

¹² Se Reichenberg (2003) och (2008), Langer (1995), McCormick (1994).

¹³ Se Smidt (2004), Brink (2009), Kuyumcu (2004), Hedeboe (2002).

¹⁴ Se Keene - Zimmermann (1997), Torell red. (2002).

¹⁵ Se Ewald (2007).

¹⁶ Thorson "(2005), Dysthe (1996) Hultin (2009) och (2006).

¹⁷ Løkengard Hoe, (2002), Molloy (1996).

giska planeringen och lyfta fram elevens utvecklingsmöjligheter samt vara ett redskap för ett ökat ansvar för det egna lärandet.¹⁸

Skolans miljö och förutsättningar för undervisningen

För bedömningsområdet som behandlar skolans miljö och förutsättningar för undervisningen i svenska och naturorienterande ämnena fokuserar granskningen på tre kriterier. Den första handlar om att *skolans fysiska miljö stödjer läsprocessen*. Detta grundar sig övergripande på att rektorn, enligt författningarna, har det yttersta ansvaret för att en fysisk miljö utformas så att den stödjer elevernas inläring.¹⁹ Vidare beskriver forskning att i den fysiska miljön är faktorer som tillgång till olika slags texter, särskilda läsmiljöer och exponering av böcker av vikt. Vidare är tillgången till och användningen av ett bibliotek och bibliotekarier betydelsefull.²⁰

De två andra kriterierna handlar om att *skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen* och att *lärarna ges möjlighet till kompetensutveckling och samverkan med inriktning mot läsprocessen*. Enligt författningarna gäller att som pedagogisk ledare och chef för lärarna och övrig personal har rektorn det övergripande ansvaret för att verksamheten i sin helhet inriktas in på att nå de nationella målen. Rektorn har även ansvar för att skolans resultat följs upp och utvärderas i förhållande till de nationella målen, skolplanen och till den lokala arbetsplanen. Rektorn har särskilt ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt skall kunna utföra sina uppgifter. Skolans organisation ska ge förutsättningar för god undervisningskvalitet genom att lärarna har den kompetens som krävs, att det ges möjlighet till kompetensutveckling, tid för pedagogiska samtal m.m.²¹

¹⁸ 7 kap. 2 § grundskoleförordningen.

¹⁹ Lpo 94

²⁰ Langer (2005), Limberg et al (2002), Rosenblatt (2002).

²¹ Lpo 94

Bilaga 2**Referenslista**

- Appleyard JA., (1990), *Becoming a Reader. The experience of fiction from childhood to adulthood.*
- Brink L., (2009), "Bättre läsning och bättre skrivande – men hur? Om grupprocesser och textrörlighet" i Jönsson K. (red), *Bygga broar och öppna dörrar . Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Brink L (2005), "Boksamtal under mellanåren" + "Välja bok" i Kåreland L., (red.), *Modig och stark eller ligga lågt. Skönlitteratur och genus i skola och förskola.*
- Brink L., (2000), *Försvunna bokslukare? Om läslust och läsvanor hos elever i grundskolan i fyra Gävleborgskommuner.*
- Bryman, A., (1997), *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning.*
- Dysthe O., (1996), *Det flerstämmiga klassrummet. Att skriva och samtala för att lära.*
- Ejlertsson G., (1996), *Enkäten i praktiken, en handbok i enkätmetodik.*
- Ewald A., (2007), *Läskulturer, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår.*
- Fast C., (2007), *Sju barn lär sig läsa och skriva: familjeliv och populärkultur i mötet med skola och förskola.*
- Gustafsson, J-E. och Rosén, M., (2004), *Förändringar i läskompetens 1991-2001. Forskning i fokus, nr 22. Myndigheten för skolutveckling.*
- Hedeboe B. (2002) *Når vejret læser kalenderen... En systemisk funktionel genreanalyse av skrivepædagogiske forløp*
- Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt Krohn (1991), *Forskningsmetodik, om kvalitative og kvantitative metoder.* Lund.
- Hultin E. (2009) *Det ovanliga i vanliga klassrumssamtal i Makt, mening motstånd. Litteraturundervisningens dilemman och möjligheter.*
- Hultin E. (2006) *"Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning"* Örebro Universitet.
- Jönsson K red.. (2009) *Att läsa, skriva och samtala om texter i förskola och skola.*
- Keene EO - Zimmermann S (1997) *Mosaic of Thought. Teaching Comprehension in a reader's workshop*
- Kursplaner och betygskriterier för grundskolan 2000
- Kuyumcu E. (2004) *Genrer och stämmor i skolans språkutvecklande arbete" i Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*
- Langer J. (2005) *Litterära föreställningsvärldar. Litteraturundervisning och litterär förståelse*
- Liberg C., (2009), "Svenska elevers läsförmåga" i *Perspektiv på läsning, Svenskläraryrkeförbundet årskrift 2009.*

- Liberg C., (2006), "Elever som textresurser i mötet med skriftspråkliga textvärldar" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.
- Liberg C., (1996), "Läsförståelse" i Gisela Håkansson & Ulrika Nettelbladt red. *Språkförståelse. Rapport från ASLAS höstsymposium Lund 9-11 november 1996*
- Liberg C., (1993), *Hur barn lär sig läsa och skriva*.
- Limberg L., (2002), *Informationssökning och lärande 2002*.
- Lpo 94, *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna*.
- Løkensgard Hoel T., (2002), *Skriva och samtala*.
- Malmgren LG., (1997), *Åtta läsare på mellanstadiet. Litteraturläsning i ett utvecklingsperspektiv*.
- McCormick K., (1994), *The culture of reading and the teaching of English*.
- Molloy G., (2002), *Läraren, Litteraturen, Eleven. En studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*.
- Olin-Scheller K., (2006), *Mellan Dante och Big brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar*.
- Rosenblatt L., (2002), *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*
- Samtalsgenrer i gymnasieskolans litteraturundervisning. En ämnesdidaktisk studie. Örebro Universitet* (2006).
- Skolverket (2008), *Språket på väg. Ett diagnosmaterial i svenska och svenska som andraspråk för grundskolans åk 6-9*.
- Skolverket (2007), *Vad händer med läsningen? En kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995-2007. Rapport nr 304*.
- Skolverket (2007), *Pirls 2006. Läsförståelse hos elever i årskurs 4 – i Sverige och i världen. Rapport nr 305*.
- Skolverket (2006), *Med fokus på läsförståelse. En analys av skillnader och likheter mellan internationella jämförande studier och nationella kursplaner. Skolverkets aktuella analyser*.
- Skolverket (2004), *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003. Rapport nr 250 och 251*.
- Skolverket (1998), *Läs- och skrivprocessen som ett led i undervisningen. Nationella kvalitetsgranskningar*.
- Smidt J., (2004), *Sjanger og stemmer i norskrommet*.
- Smidt J., (1989), *Seks lesere på skolen. Hva de søkte, hva de fant*.
- SOU 1997:108 (1997) *Att lämna skolan med rak rygg – om rätten till skriftspråket och om förskolans och skolans möjligheter att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*.
- Thorsson S., (2005), *Den dubbla receptionen: om litteratursamtal mellan elever och deras svensklärare*.
- Torell Ö. (red.), *Hur gör man en litteraturläsare? Om skolans litteraturundervisning i Sverige, Ryssland och Finland 2002*.

Regeringsbeslut U97/4444/S. Regeringens uppdrag till Statens skolverk angående nationella kvalitetsgranskningar år 1998.

Reichenberg M., (2008), *Vägar till läsförståelse: texten, läsaren och samtalet*.

Reichenberg M., (2006), "Att läsa mellan och bortom raderna" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.

Reichenberg M., (2000), *Röst och kausalitet i lärobokstexter: en studie av elevers förståelse av olika textversioner*

Vygotskij L.S., (1934/2001), *Tänkande och språk*.

Wiksten Folkeryd J. - af Geijerstam Å. - Edling A., (2006 A) "Textrörlighet – hur elever talar om egna och andras texter" i Bjar L., (red.), *Det hänger på språket*.